

BEVEZETŐ

Bárki bárhol, bármikor találkozhat olyan szavakkal, kifejezésekkel, amelyeket nem ismer, vagy csak bizonytalan a jelentésükben. Ezek lehetnek újak, a nyelvünkbe éppen mostanában bekerülők, és lehetnek régiek, amiket valaha ismertek, használtak, az idő múlásával azonban eltűntek, megritkultak, változott a jelentésük. E régebbi szavakkal a diákoknak nemcsak „bárhol, bármikor” akadhat gondjuk, hiszen a felnőtteknél gyakrabban, tanulmányaik során naponta és kötelezően találkozhatnak velük. Leginkább irodalom- és történelemórán, de nemritkán más tárgyak óráin is.

Ezért elsősorban nekik szól a *Mit jelent ez a szó?* Nekik igyekeznek „megfejtetni” a XVIII. század második felétől a XX. század derekáig született és/vagy régi korokról szóló újabb szövegek (könyvek, drámák, filmek, tévéműsorok, internet-hozzáférések, múzeumi feliratok, ünnepi beszédek, ismeretterjesztő előadások stb.) ismeretlen vagy bizonytalanul ismert szavait, a tanórák megannyi elmúlt időkhöz kötődő kifejezését.

Szótárunkban természetesen nem minden szó, amivel a több százézer magyar tizenéves vadidegenként találkozhat. De az bizonyos, hogy tengernyi vannak benne, amikről a diákok számottevő része még nem hallott. Mint ahogy olyan diákot is nehéz elképzelni, aki a szótár szócikkeiből egyetlenegy sem ismerne. Egyikük tudja, hogy mi a *grádics*, de nem tudja, hogy mi volt a *pecsovics*. A másikuk éppen fordítva. Egy harmadiknak nem a szótárból kell megtudnia, hogy mi a *sramlizenekar*, a *göreb*, a *grenadírmars*, de bele kell lapoznia a kötetbe, ha elé kerül a *köpölyözés* vagy a *kiszehajtás*.

(Mindez, persze, nem csak a tizenévesekre igaz. Egy magyartanárnak nyilvánvalóan nem fog újat mondani az *iniciálé* szócikk, de a *kántorkéve* talán igen. Egy cipész nem ebből a szótárból fogja megtudni, hogy miféle munkaeszköz a *vaskapta* – de talán ebből, hogy mi a *repülőhid*. Egy délnyugat-dunántúli őslakos ma is egészen természetesen használja a kifejezést, hogy valaki valakit *abajgat*, de nemigen ismeri a több száz kilométerrel távolabbi területen, Székelyföldön s a csángók között elterjedt *gardon* szót – és bizonytalannal az e szó jelentette tárgyat sem.)

Szótárunk – sok hasonló célú kiadvánnyal egyetemben – nem csak magyarázza, értelmezi címszavait. Egyszerűsége meg is őrzi őket az utókornak. Hiszen az természetes folyamat, hogy egy-egy valaha jól ismert, gyakran használt szó a valóság változásai okán elavul. Mert „hétköznapi” használatára már nincs szükség (*lóding*, *milimári* vagy akár az *elsötétítés*). Némelyiket egy azonos jelentésű másik szorítja ki (ez lett a sorsa egyebeken kívül a *csókol* elterjedése miatt eltűnt *apol* igének). Nem egy példa van arra is, hogy megváltozik a szó tartalma (a ma a talajt termékenyebbé tevő anyagok megnevezésére általánosan használt *trágya* valamikor sok helyütt az ételek feljavítására való „zsiradékot”, „fűszert” jelentette).

A szócikkek zöme az említett két évszázadban országszerte használt, ismert, azóta azonban a valóság változásai okán elavult, szükségtelenné vált, de legalábbis megrit-

kult fogalmakat, cselekvéseket értelmezi, magyarázza. Sokszor a hasonló típusú szótáraknál bővebben. Például a *hektár* szócikk nemcsak azt közli, hogy az „tízezer négyzetméternyi terület”, hanem azt is, hogy a *hektár* hagyományos hazai mértékegységekben hány „katasztrális hold”, hány „magyar hold”, hány „kishold”. A *csikóbőrös kulacs* szócikkben pedig nemcsak tárgyleírás olvasható, hanem az is, hogy Csokonai Vitéz Mihálynak van egy *Szerelemdal a csikóbőrös kulacshoz* című bűbajos verse.

Ez a műfaja szerint egynyelvű értelmező szótár – nem lehet elégszer hangsúlyozni – mindenkinek segíthet a világ szavakkal, szavak révén, szavak által való jobb megismerésében. Elsősorban a régebbi világ, esetünkben hazánk, a magyarság múltjának vagy éppen kinek-kinek a maga családja történetjének alaposabb megismerésében. Ami nélkül – hogy újra az iskolapadok koptatóiról szóljunk – nehezebb egy-egy versnek, könyvfejezetnek, egy-egy óra anyagának teljes, élményt is adó befogadása.

És rejlik szótárunkban – mint a Tinta Könyvkiadó hasonló tárgyú többi szótárában is – még egy lehetőség: a régi szövegek ismeretlen szavainak a szótárból való megismerése kedvet kelthet azok újbóli használatához. Hiszen jó néhányuk tömörebben, tartalmasabban, színesebben, érdekesebben jelenítheti meg adott gondolatunkat, mint ahogy azt mai „köznyelvrutinból” leírt, kimondott szavunk, kifejezésünk megtenné.

Míndezekhez tegyük hozzá: szótárunk példányai „madártávlatból” nézve tökéletesen egyformák ugyan, valójában azonban csak addig, amíg a könyvesboltok, könyvtárak polcain pihennek. Hiszen ha valaki bármelyiket kézbe veszi, az a példány azon nyomban átalakul. Olvasójának a másokétól különböző érdeklődési köre, ismeretei okán egyedülállóvá lesz a könyvek világában. Ekképpen gondolatban „társ szerzőként” akár rá is kanyaríthatja a nevét.

* * *

E helyütt is megköszönöm elsős gimnazista unokámnak, Boroczky-Danis Marcinak, hogy sok-sok átdolgozott és új szócikket „életkori lektorként” elolvasva felhívta a figyelmemet némelyiknek a tizenévesek szemszögéből nehezen érthető voltára, s így azok szövegén tudhattam javítani.

Daniss Győző